

Киянка И. Б., кандидат политических наук, доцент, Львовский региональный институт государственного управления Национальной академии государственного управления при Президенте Украины (Львов, Украина), E-mail: kiyanka@i.ua

Популизм как орудие харизматического лидера

Аннотация. Предметом анализа является исследование влияния популизма в программах политических лидеров. Учитываются стратегические шаги по реализации популистских лозунгов в обществе и их важность в жизни общин. Например иллюстрируется опыт американского общества конца XIX века.

Ключевые слова: популизм, выборы, политическая партия, политический режим, демократия.

Kiyanka I., PhD in political sciences, assistant professor, Lviv regional institute of public administration of the National academy of public administration under the President of Ukraine (Lviv, Ukraine), E-mail: kiyanka@i.ua

Populism as an instrument charismatic leader

Abstract. One of the key features of the phenomenon of populism should be considered a high level of personalization of politics, a close relationship between the spread and level of impact of the populist movement and the personality of its leader. This feature is not, of course, extremely characteristic of populism because charismatic leaders can run for leading positions defending the system of values, far from the populism of any sort - conservative, for example, or a career within the influential organizational structures with a strong tradition, for example, such as the church.

However, populist movement almost always charismatic leadership is a must. On the other hand, in an open, public political struggle populist rhetoric techniques and appear strong, and sometimes necessary tool.

Important actors on the political scene of Athens were like during the struggle aristocracy and demos, as well as in strongly institutionalized democracy, demagogues - leaders or leaders of the people. Obviously, is wrong to equate the activities and are very important for the political struggle in the ancient polis oratorical practice all «popular leaders» of demagoguery in the modern sense of the term. In the end, there was even a demagogue Pericles. However, it was in their activities can seem to see bright and examples of demagoguery and populist methods of political struggle.

These are some historical and political subjects belonging to different epochs occurred in very different social circumstances and conditions. Nevertheless, they lead us to the conclusion that the charismatic type of political leadership, which by its very content related primarily to appeal to the emotions, even the subconscious of people, is the most populist technologies related to political influence.

However, these stories give grounds to assert that populist willingness to oppose direct public institutional and procedural component of democracy in practice almost inevitably leads to concentration of mass by expectations of political action in the face of a charismatic leader. The nature, scope and results of operations of the leader and his supporters can be very different - from a particular transformation of a democratic system that is in crisis (President E. Dzheksan).

Key words: populism, elections, political party, political regime, democracy.

УДК 321

Клюй А. І.

кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри політології ДНУ імені Олеся Гончара,
(Дніпропетровськ, Україна), E-mail: visnukDNU@i.ua

КАТЕГОРІЯ «ПРИРОДНИЙ СТАН» В ІСТОРІЇ ПОЛІТИЧНОЇ ДУМКИ

Анотація. Вивчається роль та місце наукової категорії «природний стан» в історії політичної думки. Увага приділяється комплексному дослідженню даної категорії шляхом виокремлення системи споріднених її категорій – «природне право», «природні права людини», «суспільний договір». Аналізуються особливості тлумачення природного стану такими мислителями, як Т. Гоббс, Дж. Локк та Ж.-Ж. Руссо.

Ключові слова: природний стан, природне право, права людини, суспільний договір, політична думка.

Постановка проблеми. Категорію «природний стан» можливо вважати однією з базових при дослідженні історії політичної думки, як зарубіжної, так і вітчизняної. Звернення до аналізу даної категорії актуалізує вивчення цілого ряду феноменів, починаючи від природи людини й закінчуючи формою правління. Важливість вивчення природного стану обумовлюється його первинністю щодо держави, що знайшло своє відображення у концепції природних прав людини, заснованих на природному праві, та ідеї розгляду держави як штучного утворення, яке виникло в результаті волі людей та з метою надання законних гарантій забезпечення цих прав.

Також варто акцентувати увагу на тому, що природний стан є цікавим предметом дослідження в тому числі й для сучасних вчених, які представляють різні науки. Зважаючи на це, можливо вказати на міждисциплінарний статус даної наукової категорії, що є актуальною для вивчення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Багато уваги у публікаціях науковців приділено аналізу категорії «суспільний договір»: визначаються особливості такого договору, укладання якого веде до виникнення держави, вивчаються різні точки зору щодо інтерпретації його змісту. Йдеться, зокрема, про роботи В. В. Гаджієва [2] та Б. Капустіна [10]. Окремий великий масив наукової літератури присвячено дослідженню особливостей природного права, найчастіше у порівнянні із правом позитивним. Над цією тематикою працюють такі дослідники: Р. П. Луцький [8], О. В. Патлайчук [11], Х. М. Хвойницька [13] тощо. Доволі популярним предметом дослідження є права й свободи людини, процес еволюції їх осмислення в історії політичної та правової думки. Йдеться про роботи Т. Бик [1], О. В. Коваленко [5], Л. Новак-Каляєвої [9]. С. Шевцов [14] аналізує концепції природного стану Гоббса, Локка та Руссо. Політична теорія С. Оріховського вивчається, зокрема, І. Куташевим [6] та Х. М. Хвойницькою [13].

Мета та завдання дослідження.

Попри наявність значного наукового доробку, присвяченого аналізу теорії суспільного договору, не є у повній мірі досліджена споріднена за своїм змістовним наповненням категорія «природний стан». Отже, в якості мети дослідження виступає проведення комплексного аналізу категорії «природний стан» в контексті визначення її ролі та місця в історії політичної думки. Обрана мета визначає наступний перелік завдань дослідження:

- визначити систему наукових категорій, що дає можливість осмислити процес переходу людей від природного до державного стану;
- дослідити еволюцію уявлень про природне право в історії політичної думки;
- проаналізувати зміст категорії «природні права людини» в контексті осмислення становлення в політичній думці концепції природного стану;
- розглянути основні ідеї теорії суспільного договору шляхом вивчення політичних концепцій Т. Гоббса, Дж. Локка та Ж.-Ж. Руссо.

Виклад основного матеріалу.

Перш за все необхідно констатувати наявність органічного взаємозв'язку ряду категорій, застосування яких дозволяє отримати системне уявлення щодо процесу переходу людства від так званого природного (додержавного) стану до, відповідно, життя в державі. При цьому варто зробити наголос на тому, що дискусійним залишається питання щодо статусу природного стану: позиція політичних мислителів щодо реальності/гіпотетичності його існування.

Отже, можливо говорити про такі наукові категорії, споріднені за своїм змістовним наповненням категорії «природний стан»: «природне право», «природні права людини», «суспільний договір». Кожна з них відображає той чи інший аспект політичної реальності. Проте лише системне їх застосування дає адекватне та повне уявлення щодо того, як в історії політичної думки, зарубіжної і вітчизняної, осмислювалися різні стани людства – природний та державний.

Одна із перших категорій, яку застосовують політичні мислителі вже в античності – природне право. Фокус уваги тогочасних політичних філософів, серед яких треба в цьому контексті виокремити насамперед Цицерона, був спрямований на аналіз природного права, джерелом якого є сама людина, її існування. Крім того, позитивні (як створені людиною) закони можливо вважати справедливими у тому випадку, якщо вони відповідають саме природному праву.

У період Середньовіччя античне тлумачення природного права еволюціонує у бік наповнення його теологічним змістом – як рівність всіх людей перед Богом. Крім того, у цей період «політичну свободу давніх греків і цивільне право римлян змінили локальні «свободи» або «вольності», надані певним групам населення» [9].

Зрозуміло, що епоха Відродження та Реформації значним чином вплинула на розвиток уявлень про природне право. У період Нового часу ці ідеї набувають системного осмислення, яке, з одного боку, багато в чому базується на розроблених в античності концепціях, а з іншого – є базисом сучасного світогляду. В даному контексті треба насамперед згадати роботи Г. Гроція, який, аналізуючи природне право, звертається до ідей Цицерона. Г. Гроцій характеризує людину як таку, що прагне жити в суспільстві у злагоді з іншими, а природне право, разом із розумом, є чинниками її соціальності [4, с. 50 – 51].

Таким чином, необхідно констатувати, що становлення концепції природного стану в історії політичної думки безпосередньо пов'язане з осмисленням політичними філософами феномену природного права. Зважаючи на мету та завдання даного дослідження, необхідно підкреслити, що природне право панує саме у природному стані. Видається, що саме визнання першочерговості природного права як такого, що витікає безпосередньо з природи людини, багато в чому вплинуло на утвердження первинності природного стану у порівнянні із станом державним, який вже слідує за ним. Так, певні політичні мислителі вважають природний стан «золотим віком» людства.

Важливим в контексті даного дослідження є проведення порівняльного аналізу природного права та права позитивного як штучного феномену, створеного людиною.

Перш за все треба зазначити, що в науковій літературі [13, с. 24] вирізняють вузький та широкий підходи до інтерпретації сутності природного права. У першому випадку під ним розуміється певний комплекс імперативних принципів, які мають абсолютний характер, тобто не залежать від будь-яких зовнішніх по відношенню до них чинників. Вони виступають в якості універсальних принципів людської поведінки. У другому випадку природне право отожднюється із принципом справедливості, який витікає із одвічної природи речей та є критерієм оцінювання порядку співжиття у суспільстві.

Природне право «впливає із самої біологічної основи існування людини і воно належить їй за правом народження, а тому не може обмежуватись чи заперечуватись ні державою, ні суспільством, а тим більше приноситься у жертву будь-яким політичним інтересам» [8, с. 39].

В даному випадку увага акцентується на тому, що сама людина, її природа є безпосереднім джерелом природного права та найвищою цінністю, що знов-таким цілком відповідає ідеям Нового часу.

О. В. Патлайчук [11], вивчаючи проблему співвідношення природного та позитивного права, вказує на такі основні ціннісні складові природного права: справедливість, рівність, свобода, достоїнство особистості, права людини, правове обмеження влади.

«Норми і принципи природного права мають абсолютний характер. Серед величезної кількості мінливих і відносних цінностей вони вказують на непорушні заборони і безумовні ідеали. Своім існуванням вони підтверджують ту істину, що людина не може жити в світі, де все відносно, й спиратися лише на договірні, тобто

сформульовані самими людьми основи», – зазначає Р. П. Луцький, що, власне, й розкриває зміст пріоритетності природного права над позитивним [8, с. 39].

При цьому сучасна теорія правової держави цілком органічно вирішує питання співвідношення природного та позитивного права: останнє на законодавчому рівні закріплює принципи першого, що сприяє гарантуванню природних прав людини.

Таким чином, при вивченні особливостей розвитку в історії політичної думки категорії «природний стан» перш за все увагу треба звернути на аналіз феномену природного права. Основу даного права складає сама людина, її буття, що визначає абсолютний характер його норм. Ключові цінності, що на сьогодні є законодавчо закріпленими та складають базис теорії правової держави, закладені саме в природному праві, що й визначає його першочергову значимість. Осмислення природного права дозволяє сформувати уявлення про особливості природного права, адже саме його норми регламентували життя людей у цей період.

Ще одним принципово важливим джерелом дослідження наукової категорії «природний стан» є вивчення еволюції уявлень про таке засадниче поняття, як права людини.

Т. Бик вказує: «Науковці визначають права людини як певні можливості людини, котрі необхідні для її існування та розвитку в конкретно-історичних умовах, що об'єктивно визначаються досягнутим рівнем розвитку людства і мають бути загальними та рівними для всіх людей». Згідно з теорією так званого юснатуралізму, природні права належать всім людям від народження, для їх існування не потрібна воля або згода держави, проте вона має їх гарантувати [1, с. 147 – 148].

Таким чином, права людини первинно притаманні людині, належать їй за народженням, просто в силу того, що вона людина. Відповідно, можливо зробити висновок про те, що права людина – невід'ємна ознака природного стану. Саме існування у людини невідчужуваних прав є ключовим аргументом щодо первинності природного стану.

У XVII-XVIII ст. категорія «природний стан» набуває системного осмислення в результаті ґрунтовної концептуальної розробки близької до неї, але все-таки іншої категорії – суспільний договір, що пов'язано з іменами таких видатних політичних мислителів, як Томас Гоббс, Джон Локк та Жан-Жак Руссо. Порівняння їх теорій дає можливість комплексно проаналізувати особливості концептуалізації феномену природного стану в світовій політичній думці.

Більшість дослідників акцентує увагу на якісних характеристиках природного стану, які були визначені представниками політичної думки. Причому підкреслити варто наступну ідею: особливості природного стану обумовлюються природою людини; виходячи саме з аналізу останньої, вказані теоретики сформували власне уявлення про природний стан людства як етап, що передував створенню цими людьми держави.

Напевно, найбільше уваги до себе привертає концепція «війни всіх проти всіх», що розвивав Т. Гоббс, причини якої філософ визначав шляхом аналізу природи людини: «Таким чином, ми знаходимо в природі людини три основні причини війни: по-перше, суперництво; по-друге, недовіру; по-третє, жагу слави» [3, с. 86].

Важлива ідея, яку поділяли Т. Гоббс, Дж. Локк та Ж.-Ж. Руссо – це рівність всіх людей у природному стані, але при цьому висновки, що вони робили, виходячи з цього постулату, могли бути діаметрально протилежними.

Т. Гоббс вказує на фізичну та розумову рівність людей, що, власне, зумовлює «рівність надій на досягнення цілей», що в умовах відсутності «спільної влади, що тримає всіх у страху», веде саме до «війни всіх проти всіх» [3, с. 85 – 87].

Цікавим в даному контексті є тлумачення Т. Гоббсом природного права: «свобода будь-якої людини використовувати власні сили на свій розсуд для збереження своєї власної природи, тобто власного життя, та, відповідно, свобода робити все те, що, на її думку, є найбільш відповідним для цього» [3, с. 89].

Таким чином, згідно з теорією Т. Гоббса, саме наявність у природному стані як рівності людей, так й їх повної, нічим й ніким не обмеженої свободи веде до «війни всіх проти всіх» та, відповідно, зумовлює прагнення людей вийти з цього стану та перейти до більш впорядкованого життя – у державі, тоді як механізмом такого переходу виступає укладання суспільного договору.

Дж. Локк, з одного боку, поділяє ідею Т. Гоббса щодо двох визначальних характеристик природного стану – свобода та рівність, а з іншого – робить протилежні висновки, в результаті чого цей період в історії людства виступає в якості так званого «золотого віку», що, в свою чергу, актуалізує питання щодо раціональних причин виходу з цього стану, який все-таки Дж. Локк вважає доцільним.

Отже, Дж. Локк бачить природний стан, у якому знаходяться люди, таким: «стан повної свободи щодо їх дій та щодо розпорядження своєю власністю та особистістю у відповідності з тим, що вони вважають відповідним для себе в межах закону природи, не питаючи дозволу у будь-якої іншої особи та не будучи залежними від чиєї-небудь волі». Крім того, рівність є характеристикою даного стану [7, с. 263]. При цьому кожна людина, перебуваючи у природному стані, володіє виконавчою владою [7, с. 268].

З наведених положень можливо зробити декілька висновків. По-перше, ідея природних прав людини як невід’ємних, даних їй самою природою знаходиться в основі концепції цього англійського мислителя як одного із засновників лібералізму. Відповідно, виокремлюються ці засадничі права людини – право на життя, свободу, власність тощо. По-друге, саме природа людини зумовлює як особливості природного стану, так і причини виходу з нього. При цьому, якщо в теорії Т. Гоббса укладання суспільного договору є, так би мовити, результатом злої та егоїстичної природи людини, то у Дж. Локка все навпаки: добра та конструктивно налаштована людина прагне, з одного боку, виробити механізм цивілізованого, раціонального врегулювання можливих суперечностей між індивідами, що є результатом природної відмінності їх інтересів, а з іншого – уникнути все-таки потенційно можливого конфліктного стану. При цьому треба підкреслити, що обидва мислителі вважають людину такою, що раціонально мислить.

Цікавим є проведений Б. Капустіним порівняльний аналіз теорій суспільного договору Т. Гоббса та Дж. Локка.

Згідно з концепцією Т. Гоббса, суверен не є стороною у суспільному договорі, що зумовлює відсутність його підрядкованості нормам даного договору. У Дж. Локка, як одного з засновників лібералізму, носії публічної влади є безпосереднім учасником договору, що, в свою чергу, надає народу важелі впливу на нього: йдеться про зобов’язання виконувати норми укладеного договору.

Важливе значення має визначення обсягу природних прав, які люди відчужують на користь суверену. Саме на данному прикладі очевидною є значна відмінність у тлумаченні Т. Гоббсом та Дж. Локком ролі та місця держави у житті суспільства. Єдине право, що залишається у людей, на думку першого, це право на самозбереження. Згідно з концепцією Дж. Локка, людина відмовляється лише від права «бути суддею у власних справах», що цілком співвідноситься із ключовими завданнями держави – гарантування прав людини та виконання функції арбітру у вирішенні суперечок між людьми.

На думку Дж. Локка, на противагу підходу Т. Гоббса, політична влада, що виникла в результаті укладання суспільного договору, покликана зберігати та, за необхідності, реформувати суспільне життя, що вже склалося в умовах природного стану. У даному випадку увага знову акцентується на первинності природного стану по відношенню до держави.

Вказане вище зумовлює й останню позицію у проведенні порівняльного аналізу політичних концепцій двох видатних мислителів Нового часу. Дж. Локк, знов-таки на відміну від поглядів Т. Гоббса, вважає, що розпад політичної влади не тотожний

розпаду суспільного життя. [10, с. 26 – 29].

Виходячи з вказаного вище, можливо зробити декілька важливих висновків:

- природний стан ідеалізується (відоме його ототожнення із «золотим віком» в історії людства) або, навпаки, характеризується у похмурих тонах, але в будь-якому випадку, це стан описується певною мірою схематично, гіпотетично;
- природний стан є первинним щодо державного стану;
- якісні ознаки природного стану визначають характер політичного правління, яке з'являється вже у стані державному, це, зокрема, стосується визначення меж державного регулювання суспільного життя;
- ідея природного стану є цілком органічною для політичних концепцій Нового часу.

Специфічною є концепція природного стану Ж.-Ж. Руссо [12]. Перше за все йдеться про оригінальний підхід цього політичного мислителя до тлумачення ідеї прогресу, яку він лаконічно конкретизував у відомому своєму вислові «назад до природи». Відповідно, очевидним є висновок щодо ідеалізації природного стану як «золотого віку».

Знов-таки, як і Т. Гоббс та Дж. Локк, Ж.-Ж. Руссо вважає, що в додержавному стані одночасно панували свобода та рівність. Але тут треба зробити уточнення: цей політичний філософ допускав наявність природної нерівності, що обумовлюється об'єктивними чинниками (вік людини, її здоров'я тощо). Цікаво, що ця нерівність допускається, саме тому, що вона є природною, обумовлена самою природою.

Стосовно опису взаємовідносин між людьми, то він займає в цьому питанні певну «серединну» позицію: люди в природному стані, з одного боку, не знаходяться в стані постійної ворожнечі та, з іншого боку, не мають й вродженої схильності до спілкування. Цей перший етап у еволюції природного стану («стан первинної байдужості») змінюється певним прообразом патріархального суспільства: родина виступає, на думку Руссо, найдавнішим із суспільств. Далі відбувається, так би мовити, подія, яка кардинально змінює хід подій – йдеться про появу приватної власності [14, с. 77]. Це призводить до появи соціальної як штучної нерівності.

Категорія «природний стан» була осмислена й в рамках політичної думки України. Йдеться про цілий ряд мислителів, які приділяли в своїх політичних концепціях увагу цьому питанню, проте насамперед слід згадати про праці Станіслава Оріховського-Роксолана.

Так, будучи яскравим представником теорії природного права, він визначає його принципи, приділяє багато уваги аналізу вроджених для кожної людини свобод, вказуючи на необхідність дотримання закону справедливості при вирішенні будь-яких справ [6, с. 175 – 176].

В історії політичної думки наявні різні підходи до тлумачення сутності суспільного договору [2, с. 28], узагальнивши які, можливо визначити наступні його характеристики:

- суспільний договір є результатом згоди людей, які знаходяться в природному стані;
- причини укладання такого договору різняться у політичних мислителів та залежать від того, як вони інтерпретують додержавний стан у розвитку людства, що, в свою чергу, обумовлюється особливостями тлумачення людини як соціальної істоти;
- укладаючи суспільний договір, люди делегують або віддають (в залежності від інтерпретації того чи іншого філософа) певну частину своїх природних прав держав з метою вироблення механізму, який дозволить їм спокійно існувати; йдеться про становлення позитивного права, що, в свою чергу, спричинило появу значної кількості дискусій щодо його співвідношення із правом природним, яке, наприклад в рамках теорії юснатуралізму, є безумовно первинним.

При цьому важливою є проблема, що актуалізується при вивченні концепцій при-

родного права та суспільного договору, розроблених саме у період Нового часу, на яку звертає увагу, зокрема, О. В. Коваленко. Йдеться про визначення оптимального співвідношення свободи людини та меж державної влади: «Автори природно-правових концепцій цього часу вважали, що людина повинна мати свободу цілком використовувати свої знання і майстерність, їй треба дозволити керуватися своїм інтересом до певних речей, які вона знає і які їй небайдужі, щоб вона настільки сприяла досягненню загальних цілей суспільства, наскільки це в її силах» [5, с. 102].

«Розрізнення “природної свободи” і “свободи людини в суспільстві” полягає в тому, що в першому випадку особа є вільною від будь-якої влади людини, тоді коли в другому – вона повинна визнавати ту законодавчу владу, що встановлена за згодою всіх», – підкреслює А. Карась [4, с. 71].

Отже, втрачаючи свою природну свободу внаслідок укладання суспільного договору, людина отримує нову свободу – політичну, специфіка якої обумовлена необхідністю спільного існування людей. Люди – недосконалі створіння, яким було б важко співіснувати один з одним в умовах відсутності правил поведінки, санкціонованих державою, тобто позитивних законів – ось один з ключових постулатів теорії суспільного договору, аналіз якого дозволяє досліджувати й особливості природного стану людства.

Висновки і перспективи подальших досліджень.

Зважаючи на проведений вище аналіз становлення системи категорій («природне право», «природні права людини», «суспільний договір»), котрі дозволяють сформувати уявлення про формування держави як форми співжиття людей, якій передув додержавний стан, можливо сформулювати наступні ключові тези, які дозволять визначити зміст категорії «природний стан».

Перш за все необхідно вказати на первинність природного стану у порівнянні із життям людей у державі, що багато в чому обумовлюється пріоритетністю природного права над позитивним як створеним людиною. При цьому природне та позитивне право знаходять своє оптимальне співвідношення у теорії правової держави. Йдеться насамперед про охорону державою природних прав людини, які є засадничими, адже мають своїм джерелом природу людини. При цьому треба вказати на те, що підхід того чи іншого мислителя до вивчення природи людини зумовлює особливості тлумачення природного стану.

Принципово важливе значення при вивченні природного стану як однієї з ключових категорій в історії політичної думки має звернення до аналізу такого феномену, як суспільний договір, що представляє собою свого роду механізм цивілізованого переходу від природного стану до життя у державі. В даному випадку варто підкреслити, що якісні ознаки природного стану визначають характер політичного правління у державі.

Таким чином, можливо констатувати значимість категорії «природний стан» в історії політичної думки, як зарубіжної, так і вітчизняної.

Насамкінець необхідно наголосити на тому, що дана категорія продовжує залишатися актуальним предметом наукових досліджень, що зумовлює появу нових праць, присвячених її вивченню. В цьому контексті слід згадати роботи Дж. Роулза. Відповідно, проведення аналізу того, яким чином категорія «природний стан» осмислюється вченими ХХ століття, є перспективним напрямком подальших наукових досліджень.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ:

1. Бик Т. Становлення і розвиток концепції прав людини в правовій думці та правових актах держав Європи [Текст] / Т. Бик // Вісник Львівського університету. Серія Міжнародні відносини. – 2008. – Вип. 25. – С. 147 – 155.
2. Гаджиев В.В. Еволюція поняття суспільного договору (Гоббс, Локк, Руссо) [Текст] / В.В. Гаджиев // Гуманітарні студії. – 2013. – Вип. 20. – С. 28 – 35.
3. Гоббс Т. Левиафан [Текст] / Т. Гоббс. – М.: Мысль, 2001. – 478 с.
4. Карась А. Філософія громадянського суспільства в класичних теоріях і некласич-

них інтерпретаціях [Текст]: монографія / А. Карась. – Київ; Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2003. – 520 с.

5. Коваленко О.В. Свобода людини: природний і державний аспекти (Т. Гоббс, Дж. Локк) [Текст] / О.В. Коваленко // Держава і право. – 2012. – Вип. 56. – С. 101 – 103.

6. Куташев І. Суспільно-політичні погляди Станіслава Оріховського [Текст] / І. Куташев // Політичний менеджмент. – 2005. – №3. – С. 169 – 179.

7. Локк Дж. Сочинения: В 3 т. [Текст] / Дж. Локк; пер. с англ. и лат. Т. 3 / Ред. и сост., авт. примеч. А. Л. Субботин. – М.: Мысль, 1988. – 668[1] с.

8. Луцький Р. П. Позитивне та природне право: опозиція категорій [Текст] / Р. П. Луцький // Часопис Київського університету права. – 2011. – № 4. – С. 38 – 41.

9. Новак-Каляєва Л. Джерела формування концепції прав людини в процесах європейського державотворення [Електронний ресурс] / Л. Новак-Каляєва // Демократичне врядування. – 2012. – Вип. 9. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/DeVr_2012_9_5.pdf. (дата звернення 20.06.2015) – Назва з екрана.

10. Очерки истории западноевропейского либерализма (XVII–XIX вв.) [Текст] / Общ. ред. д. филос. н. А.А. Кара-Мурзы. – М.: ИФРАН, 2004. – 226 с.

11. Патлайчук О. В. Сутність ідеї та основні ціннісні складові природного права [Текст] / О. В. Патлайчук // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Філософія. Політологія. – 2006. – № 81-83. – С. 92 – 95.

12. Руссо Ж.-Ж. Об общественном договоре: трактаты [Текст] / Ж.-Ж. Руссо. – М.: КАНОН-пресс, Кучково поле, 1998. – 416 с.

13. Хвойницька Х. М. Трагування природного права у спадщині Станіслава Оріховського [Текст] / Х. М. Хвойницька // Вісник Житомирського державного університету. Філософські науки. – 2011. – Вип. 59. – С. 24 – 27.

14. Шевцов С. Теория естественного состояния: Гоббс, Локк, Руссо [Текст] / С. Шевцов // Sententiae: наук. пр. Спільки дослідників модерної філософії (Паскалівського т-ва) / голов. ред. О. Хома. – Вінниця: ВНТУ, 2011. – Вип. XXV (№ 2 – 2011). – С. 70 – 83.

REFERENCES:

1. Byk T. Stanovlennia i rozvytok kontseptsii prav liudyny v pravovii dumtsi ta pravovykh aktakh derzhav Yevropy [Formation and development of the concept of human rights in the legal opinion and legal acts of the European states] / Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriiia Mizhnarodni vidnosyny [Bulletin of Lviv University. A series of International Relations]. – 2008. – Vyp. 25. – S. 147 – 155.

2. Hadzhyiev V. V. Evoliutsiia poniattia suspilnoho dohovoru (Hobbs, Lokk, Russo) [The evolution of the concept of the social contract [Hobbes, Locke, Rousseau] / Humanitarni studii [Humanitarian studio]. – 2013. – Vyp. 20. – S. 28 – 35.

3. Gobbs T. Leviathan [Leviathan]. – М.: Mysl', 2001. – 478 s.

4. Karas A. Filosofiia hromadianskoho suspilstva v klasychnykh teoriiakh i neklasychnykh interpretatsiiakh: monohrafiia [Philosophy of civil society in the classical and non-classical theories of interpretation]. – Kyiv; Lviv: Vydavnychiy tsentr LNU imeni Ivana Franka, 2003. – 520 s.

5. Kovalenko O. V. Svoboda liudyny: pryrodnyi i derzhavnyi aspekty (T. Hobbs, Dzh. Lokk) [Human freedom: natural and national aspects (Hobbes, John. Locke)] / Derzhava i parvo [State and Law]. – 2012. – Vyp. 56. – S. 101 – 103.

6. Kutashev I. Suspilno-politychni pohliady Stanislava Orikhovskoho [Socio-political views Stanislaus Orzechowski] / Politychnyi menedzhment [Political Management]. – 2005. – №3. – S. 169 – 179.

7. Lokk Dzh. Sochineniya: V 3 t. [Works: In 3 vols]. – М.: Mysl', 1988. – 668[1] s.

8. Lutsykyi R. P. Pozytyvne ta pryrodne pravo: opozyttsiia katehorii [A positive and natural law: Opposition categories] / Chasopys Kyivskoho universytetu prava [Journal Kyiv University of Law]. – 2011. – № 4. – S. 38 – 41.

9. Novak-Kaliaieva L. Dzherela formuvannia kontseptsii prav liudyny v protsesakh yevropeiskoho derzhavotvorennia [Sources of the concept of human rights in European state]. – [Electronic resource] / Demokratychne vriaduvannia [Democratic governance]. – 2012. – Vyp. 9. – Access mode: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/DeVr_2012_9_5.pdf. (Accessed 20 June 2015)

10. Ocherki istorii zapadnoevropeyskogo liberalizma (XVII–XIX vv.) [Sketches of the history of Western liberalism (XVII–XIX centuries)]. – М.: YFRAN, 2004. – 226 s.

11. Patlaichuk O.V. Sutnist idei ta osnovni tsinnisni skladovi pryrodnoho prava [The

essence of the ideas and basic values of the natural law] / Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Filosofiia. Politolohiia [Bulletin of Kyiv National Taras Shevchenko University. Philosophy. Politology]. – 2006. – № 81-83. – S. 92 – 95.

12. Russo Zh.-Zh. Ob obshchestvennom dogovore: traktaty [The Social Contract: treatises]. – M.: KANON-press, Kuchkovo pole, 1998. – 416 s.

13. Khvoynitska Kh.M. Traktuvannia pryrodnoho prava u spadshchyni Stanislava Orikhovskoho [The interpretation of the natural law of inheritance Stanislaus Orzechowski] / Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu. Filosofski nauky [Bulletin Zhytomyr State University. Philosophy]. – 2011. – Vyp. 59. – S. 24 – 27.

14. Shevtsov S. Teoriya estestvennogo sostoyaniya: Gobbs, Lokk, Russo [Theory of natural state: Hobbes, Locke, Rousseau] / Sententiae: nauk. pr. Spilky doslidnykiv modernoi filosofii (Paskalivskoho t-va) [Sententiae: Science. ave. Union of modern philosophy researchers (Pascal t-va)] – Vinnytsia: VNTU, 2011. – Vyp. XXV (№ 2 – 2011). – S. 70 – 83.

Клюй А. И., кандидат исторических наук, доцент, доцент кафедры политологии Днепропетровского национального университета имени Олеся Гончара (Днепропетровск, Украина), E-mail: visnukDNU@i.ua

Категория «естественное состояние» в истории политической мысли.

Аннотация. Изучается роль и место научной категории «естественное состояние» в истории политической мысли. Внимание уделяется комплексному исследованию данной категории путем выделения системы родственных ей категорий – «естественное право», «естественные права человека», «общественный договор». Анализируются особенности трактовки естественного состояния такими мыслителями, как Т. Гоббс, Дж. Локк и Ж.-Ж. Руссо.

Ключевые слова: естественное состояние, естественное право, права человека, общественный договор, политическая мысль.

Klyuy A., PhD in historical sciences, associate professor, associate professor of the department of political science, Oles Honchar Dnipropetrovsk national university (Dnepropetrovsk, Ukraine), E-mail: visnukDNU@i.ua

The category «state of nature» in political thought history.

Abstract. The category «state of nature» is analyzed as one of the basic in foreign and Ukrainian political thought. It is noted that complex research of this category as the goal of this paper may be achieved by formation the system of categories. In addition to the category «state of nature» there are such categories as «natural law», «natural human rights», «social contract».

Natural law is scrutinized as one of the first categories which was applied to analyze a state of nature in Antiquity. It is made up a conclusion that the idea of state of nature was related to natural law concept development. Besides, correlation between natural and positive law is studied. It is noted that this correlation is optimal in the theory of constitutional state, where a state guarantees human rights which are based in human nature and are as essential part of a state of nature.

In the paper it is stressed that political philosophers, who represent different scientific schools in political thought history, consider a state of nature as initial stage regarding human being in the framework of state. At that, existence of natural law and human rights as natural phenomena is described as ultimate cause of consideration of a state of nature as primary as compared to a state. It is depicted the tendency in political theories of certain of the philosophers, for example J. Locke, to portray a state of nature as «golden age» of the human race.

It is placed high emphasis on the idea of dependence of interpretation of the category «state of nature» by different political thinkers (Thomas Hobbes, John Locke, Jean-Jacques Rousseau) from their characterization of human nature.

A lot of attention in this article is devoted to the analysis of the category «social contract». A social contract is researched, according to ideas of before-mentioned political philosophers, as mechanism of transition from a state of nature to a state.

In conclusion it is ascertained, that the category «state of nature» is essential part of world political thought, which allowed scrutinizing a number of different phenomena – from human nature to form of government.

Key words: state of nature, natural law, human rights, social contract, political thought.